

▶ POGOVOR

Sodišče kot ustanova revolucionarne oblasti

Študijski center za narodno spravo je izdal knjigo zgodovinarke dr. Mateje Čoh Kladnik o Sodišču slovenske narodne časti

IVO ŽAJDELA

O komunističnih sodnih procesih pred tako imenovanim sodiščem slovenske narodne časti, ki so bili od 4. julija do 24. avgusta 1945, je bilo do zdaj že nekaj napisanega, vendar so se pisci večinoma omejevali samo na obravnavanje procesov, ki so potekali pred posameznimi senati. Študijski center za narodno spravo je zdaj izdal knjigo zgodovinarke dr. Mateje Čoh Kladnik z naslovom »Narod sodi« in podnaslovom *Sodišče slovenske narodne časti*. To je prva zgodovinska študija, v kateri je avtorica raziskala in prikazala delovanje tega sodišča z različnih zornih kotov. Prikazala je ustanovitev in organizacijo tega sodišča, poslovanje posameznih senatov, sodni postopek ter način izvrševanja kazni.

Sodišče slovenske narodne časti je širše skoraj neznana tema. Za kaj je šlo?

Sodišče slovenske narodne časti je bilo posebno sodišče, ki je poleti 1945 sodilo tistim, ki naj bi med vojno na kakršenkoli način sodelovali z okupatorji in »domaćimi izdajalci«. Ustanovitev sodišča so komunisti načrtovali že pred koncem vojne; centralni komite je namreč sprejel posebno direktivo o tem že na začetku marca. Sodišče je imelo sedež v sodni palači v Ljubljani, posamezni petčlanski senati pa so sodili v Celju, Kranju, Ljubljani, Mariboru, Murski Soboti, Novem mestu in na Ptuj. Sredi junija je bil za predsednika sodišča imenovan sodnik Alojzij Žigon.

Katere pravne elemente so uporabljali pri Sodišču slovenske narodne časti? Katere pomembne so »zanimarili«?

Zakon o kaznovanju zločinov in prestopkov zoper slovensko narodno čast je inkriminiral kazniva dejanja, ki so se zgodila med okupacijo. Kazniva ravnanja, o katerih je presojalo to sodišče, torej ob njihovi izvršitvi večinoma niso bila določena kot kazniva in zanje niso bile pred-

pisane kazni. Argument oblasti je bil, da so bila takšna kazniva dejanja novost v kazenskem pravu. S tem je bilo v postopkih pred Sodiščem narodne časti kršeno eno pomembnejših pravnih načel, namreč da ni zločina ali kazni brez zakona. Ustavno sodišče Republike Slovenije je v zvezi s tem povedalo, da so se med vojno pojavila ravnanja, ki jih zakonodajalec ni mogel predvideti. Zato je v tem primeru priznalo kot dopusten in legitimen odstop od načela prepovedi retroaktivnosti. Hkrati pa je poudarilo, da niso bila takšna vsa kazniva ravnanja, saj so bila nekatera kot kazniva določena v Kazenskem zakoniku Kraljevine Jugoslavije. Nekatera v zakonu določena kazniva ravnanja tudi niso izpolnjevala kriterija določnosti. To pomeni, da so bila določena premalo konkretno, s tem pa se je močno povečal nabor možnih kaznivih ravnanj.

Sam postopek pred sodiščem je bil zelo hiter in kratek. Pri pripravi in njegovi izvedbi so sodelovali javno tožilstvo, narodna milica in Ozna. Tako tožilstvo kot Ozna sta zbirala zgolj obremenilno

gradivo, morebitne izpovedi obtoženim naklonjenih prič na javnih razpravah sodišče večinoma ni upoštevalo. Čeprav je zakon dovoljeval, da so imeli obtoženi zagovornike, je treba povedati, da se je to dogajalo večinoma takrat, ko je sodišče obtoženim sodilo v odsotnosti in so morali biti imenovani po uradni dolžnosti. Zagovorniki niso bili nujno pravniki, ampak tudi osebe brez pravne izobrazbe. O pripravi obrambe obtoženih torej ne moremo govoriti. Pritožbe na sodbo zakon ni predvideval, a je tudi ni izključeval, saj je bila dovoljena ob smiselni uporabi predvojnih kazenskih predpisov. Vendar sodišče teh predpisov načeloma ni uporabljalo.

Šlo je torej za svojevrstno zlorabo prava?

Kazensko sodstvo po koncu vojne je izkazovalo vse značilnosti revolucionarnega sodstva in se je zgedovalo po sovjetskem kazenskem sodstvu.

Tudi Sodišče narodne časti lahko označimo kot ustanovo revolucionarne oblasti. Vemo, da je med drugo svetovno vojno Komunistična partija izvedla

revolucijo in pripravila teren za povojni prevzem oblasti. Revolucionarnemu prevzemu oblasti je sledilo obdobje hudega nasilja. Takrat je KPS z različnimi ukrepi, ki so privedli do najhujših kršitev človekovih pravic in temeljnih svoboščin, utrjevala oblast in svoj monopolni politični položaj ter začela t. i. proces čiščenja. V tem procesu je bila zelo pomembna vloga kazenskega sodstva, ki je postalo orodje KPS za obračun z dejanskimi ali domnevnimi nasprotniki. Tako so potekali tudi številni sodni procesi, ki so imeli politično ozadje in na katerih so bili obsojeni ljudje iz političnih razlogov. Politični sodni procesi so se od konca vojne do septembra 1945, ko so bila vzpostavljena civilna sodišča, množično vrstili pred vojaškimi sodišči in Sodiščem narodne časti.

Pri tem »sodišču« je režim ljudi spodbujal k ovajanju, na čemer je potem temeljil udbovski sistem?

Postopek pred Sodiščem narodne časti se je začel s prijavo, ki so jo lahko podali javno tožilstvo, Ozna, narodnoosvobodilni odbori in posamezniki. Prav slednji so vložili največ prijav, ki so bile nemalokrat posledica maščevanja ali osebnih interesov prijaviteljev. Na to so opozarjali posamezni sodniki že v času delovanja sodišča. Vedeti je treba, da je bilo ustanavljanje Sodišča narodne časti propagandno zelo dobro podprto. Potekalo je na podlagi usmeritev predsednika vlade in člana politbiroja Borisa Kidriča z začetka junija, da je treba v propagandni akciji pokazati, kaj so ljudje pretrpeli

med vojno, v njih vzbuditi bes zaradi storjenih zločinov ter zahtevati ostre kazni za vse, ki so ravnali v nasprotju z interesi slovenskega naroda. Tedanji časniki so objavljali prispevke o narodni časti, »narodnem izdajstvu« in kaznovanju »zločincev« ter pozive, naj ljudje pomagajo pri njihovem odkrivanju in jih prijavijo. Poudarjali so, da je to moralna dolžnost vsakega Slovenca. Bistvo propagandne akcije zelo dobro odraža zapis javnega tožilca Slovenije majorja Jerneja Stanteta v *Ljudski pravici* 21. junija, ko je poudaril: »Sam narod bo sodil one, ki so omadeževali njegovo čast.«

Kakšne so bile posledice za preganjane na Sodišču slovenske narodne časti?

Kazni, ki jih je izrekalo sodišče, so imele dolgoročne posledice. Vsem obsojenim je moralo kot glavno kazen izreči kazen izgube narodne časti za določen čas ali trajno. To je pomenilo, da so bili obsojeni izključeni iz

3.025

ljudi so »obsodili«.

